

מצוות האב על הבן והבן על האב ומצוות המילה

את לימודינו היום נחלק לשלש:

- א. לימדו את הגמרא דף כט ע"א מהמנה ועד 'לדורותיכם'
- ב. עיון בהגדרת ממצוות האב על הבן והבן על האב
- ג. עיון במשמעות ברית המילה

מצוות אב על הבן והבן על האב

לימדו תחילה את המשנה והשוו אותה לתוספתא:

1. תוספתא מסכת קידושין (ליברמן) פרק א הלכה י - יא

אי זו היא מצות עשה שהזמן גרמא כגון סוכה לולב ותפלין אי זו היא מצות עשה שלא הזמן גרמא כגון אבידה ושלוח הקן מעקה וציצית ר' שמעון פוטר את הנשים מן הציצית מפני שהיא מצות עשה שהזמן גרמא

אי זו היא מצות הבן על האב מאכיל ומשקה מלביש ומכסה מוציא ומכניס ומרחיץ את פניו ידיו ורגליו אחד האיש ואחד האשה אלא שהאיש ספיקה בו לעשות והאשה אין ספק בידה לעשות מפני שיש רשות אחרים עליה אי זו היא מצות האב על הבן למול ולפדותו וללמדו תורה וללמדו אומנות ולהשיאו אשה ויש אומ' אף להשיטו בנהר ר' יהודה או' כל שאין מלמד את בנו אומנות מלמדו ליסטות

- האם הדינים בתוספתא תואמים את הדינים במשנה?
- נסו להגדיר את חובות האב לבן והבן לאב לפי המשנה ולפי התוספתא?

חובות האב כלפי בנו

האם לא חסרים חובות ברשימה שבגמרא ובתוספתא?

2. תלמוד בבלי מסכת כתובות דף מט עמוד א - ב

מתני'. האב אינו חייב במזונות בתו. זה מדרש דרש רבי אלעזר בן עזריה לפני חכמים בכרם ביבנה: הבנים יירשו והבנות יזונו, מה הבנים אינן יורשין אלא לאחר מיתת האב, אף הבנות אינן יזונו אלא לאחר מיתת אביהן.

גמ'. במזונות בתו הוא דאינו חייב, הא במזונות בנו חייב, בתו נמי חובה הוא דליכא, הא מצוה איכא, מני מתניתין? לא רבי מאיר, לא רבי יהודה, ולא רבי יוחנן בן ברוקא! דתניא: מצוה לזון את הבנות, קל וחומר לבנים, דעסקי בתורה, דברי רבי מאיר; רבי יהודה אומר: מצוה לזון את הבנים, וקל וחומר לבנות, משום זילותא; ר' יוחנן בן ברוקא אומר: חובה לזון את הבנות לאחר מיתת אביהן, אבל בחיי אביהן - אלו ואלו אינן יזונו; מני מתניתין? אי רבי מאיר, הא אמר: בנים מצוה! אי רבי יהודה, הא אמר: בנים נמי מצוה! או רבי יוחנן בן ברוקא, אפי' מצוה נמי ליכ...

אמר רבי אילעא אמר ריש לקיש משום רבי יהודה בר חנינא: באושא התקינו, שיהא אדם זן את בניו ואת בנותיו כשהן קטנים.

רש"י שם

- חובה לזון הבנות - תנאי כתובה הוא.
- אין נזונין - אפילו מצוה אין כאן.
- האמר בנים נמי מצוה - ולא חובה.
- אפילו מצוה ליכא - לא בבנים ולא בבנות.
- באושא התקינו - כשישבו סנהדרי גזית באושא שהיא אחת מעשר גליות שגלתה סנהדרין כדאמר בר"ה (דף לא) .
- כשהן קטנים - עד שיביאו שערות.
- כיצד ניתן להסביר את ההעדר חובה זו מהרשימה במשנה?

מילה

למדו את דברי הרמב"ם – על מי מוטל החיוב העיקרי למילה?

3. רמב"ם הלכות מילה הקדמה

הלכות מילה. מצות עשה אחת, והיא למול הזכרים ביום שמיני. וביאור מצוה זו בפרקים אלו.

פרק א

הלכה א

מילה מצות עשה שחייבין עליה כרת שנאמר וערל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו ונכרתה הנפש ההוא מעמיה, ומצוה על האב למול את בנו ועל הרב למול את עבדיו יליד בית ומקנת כסף, עבר האב או האדון ולא מל אותן ביטל מצות עשה ואינו חייב כרת שאין הכרת תלוי אלא בערל עצמו, ובית דין מצווים למול אותו הבן או העבד בזמנו ולא יניחו ערל בישראל ולא בעבדיהן.

הלכה ב

אין מלין בנו של אדם שלא מדעתו אלא אם כן עבר ונמנע למולו שבית דין מלין אותו בעל כרחו, נתעלם מבית דין ולא מלו אותו, כשיגדל הוא חייב למול את עצמו, וכל יום ויום שיעבור עליו משיגדל ולא ימול את עצמו הרי הוא מבטל מצות עשה, אבל אינו חייב כרת עד שימות והוא ערל במזיד. +/השגת הראב"ד/ אבל אינו חייב כרת עד שימות וכו'. כתב הראב"ד ז"ל /א"א/ אין בזה תבלין וכי משום התראת ספק פוטרין אותו מן השמים וכל יום עומד באיסור כרת עכ"ל. +

פרק ב

הלכה א

הכל כשרין למול ואפילו ערל ועבד ואשה וקטן מלין במקום שאין שם איש, אבל עכו"ם לא ימול כלל ואם מל אינו צריך לחזור ולמול שנייה, ובכל מלין ואפילו בצור ובזכוכית ובכל דבר שכורת, ולא ימול בקרומית של קנה מפני הסכנה, ומצוה מן המובחר למול בברזל בין בסכין בין במספרים, ונהגו כל ישראל בסכין. ...

פרק ג

המל מברך קודם שימול אשר קדשנו במצותיו וצונו על המילה, אם מל בן חבירו, ואם מל את בנו מברך וצונו למול את הבן, ואבי הבן מברך ברכה אחרת, ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו להכניסו בביתו של אברהם אבינו, מצוה על האב למול את בנו יתר על מצוה שמצווין ישראל שימולו כל ערל שביניהן, לפיכך אם אין שם אביו אין מברכין אחריה ברכה זו, ויש מי שהורה שיברכו אותה בית דין או אחד מן העם, ואין ראוי לעשות כן. +/השגת הראב"ד/ ואבי הבן מברך ברכה אחרת וכו' ואין ראוי לעשות כן. כתב הראב"ד ז"ל /א"א/ מסתברא כמ"ד ב"ד או מיוחד שבעם מברך ונהגו אצלנו שהסנדקוס מברך. +

הלכה ב

ואם היו שם עומדין אומרים כשם שהכנסתו לברית כן תכניסהו לתורה ולחופה ולמעשים טובים.

הלכה ג

ואחר כך מברך אבי הבן או המל או אחד מן העומדין שם, ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם אשר קידש ידיד מבטן וחוק בשארו שם וצאצאיו חתם באות ברית קדש על כן בשכר זאת אל חי חלקנו צורנו צוה להציל ידידות שארנו משחת למען בריתו אשר שם בבשרנו, ברוך אתה יי' כורת הברית, ואבי הבן מברך שהחיינו.

קצת הסברים רעיוניים על מצוות מילה:

4. ספר החינוך מצוה ב

מצות מילה

לך לך יש בה מצות עשה אחת, והיא מצות מילה, שנאמר [בראשית י"ז, י'] זאת בריתי אשר תשמרו ביני וביניכם ובין זרעך אחריו המול לכם כל זכר, ונכפלה בסדר אשה כי תזריע דכתיב [ויקרא י"ב, ג'] וביום השמיני ימול בשר ערלתו. והרבה מצות כמו כן נכפלו במקומות הרבה בתורה, וכולן לצורך, כמו שפירשום חכמים זכרונם לברכה.

וענין מצוה זו הוא. שחותכין הערלה המחפה ראש הגויה, ופורעין קרום רך שלמטה ממנה, כדי שתתגלה ראש העטרה שבאותו אבר. כי ידוע למבינים שתשלום צורת האדם בהסיר ממנו אותה ערלה שהיא תוספת בו.

משרשי מצוה זו, לפי שרצה השם יתברך לקבוע בעם אשר הבדיל להיות נקרא על שמו אות קבוע בגופם, להבדילם משאר העמים בצורת גופם כמו שהם מובדלים מהם בצורת נפשותם, אשר מוצאם ומובאם איננו שוה, ונקבע ההבדל בגולת הזהב לפי שהוא סיבה לקיום המין, מלבד שיש בו תשלום צורת הגוף, כמו שאמרנו. והעם הנבחר חפץ השם יתברך להשלים תכונתו, ורצה להיות ההשלמה על ידי האדם, ולא בראו שלם מבטן, לרמוז אליו כי כאשר תשלום צורת גופו על ידו, כן בידו להשלים צורת נפשו בהכשר פעולותיו.

///

ושם בשבת [דף קל"ז ע"ב] יתבאר כי המל מברך, ברוך אתה ד' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וציונו על המילה. ואבי הבן או בית דין במקום שאין אב, מברכין, ברוך אתה ד' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וציונו להכניסו בבריתו של אברהם אבינו. והעומדים שם עונים, כשם שזכה לברית כן יזכה האל לתורה ולחופה ולמעשים טובים.

ונוהגת בכל מקום ובכל זמן. ואין הנשים חייבות במילת בניהן, אלא האב או בית דין במקום שאין להם אב. ועובר על מצוה זו ולא מל עצמו משהגיע לכלל עונשין, שהוא י"ג שנה ויום אחד, [בכל יום שיעבור עליו משיגדל ולא ימול עצמו מבטל מצות עשה. ואם מת והוא ערל במזיד] חייב כרת, אבל אין לאב חיוב כרת במילת בנו אלא שעובר על עשה. ואין בכל התורה מצות עשה שחייבין בביטולה כרת כי אם זו ושחיטת הפסח.

משמעות מצוות מילה אצל הרמב"ם

היכן ממקם הרמב"ם את מצוות מילה ברשימת המצוות בספר המצוות והיכן בסדר ההלכות במשנה תורה?

נסו להסביר את ההגיון בסידור המצווה של הרמב"ם:

לצד איזה מצוות הייתם מסדרים אתם את מצוות המילה?

5. ספר המצוות לרמב"ם סדר המצוות - מצוות עשה

רט , רי , ריא כיבוד חכמים והורים ויראתם.

ריב , ריג פריה ורביה ולבעול בקידושין.

ריד ושימח את אשתו.

רטו , רטז , ריז מילה ויבום וחליצה.

ריח , ריט , רכ , רכא אונס ומוציא שם רע ומפתה ויפ"ת.

רכב , רכג לגרש בשטר ודין סוטה.

6. פרטי המצוות על סדר ההלכות לרמב"ם

ספר אהבה

בשם י"י אל עולם. מה אהבתי תורתך כל היום היא שיחתי.

ספר שני והוא ספר אהבה - הלכותיו שש וזה הוא סדורן:

הלכות קרית שמע, הלכות תפלה וברכת כהנים, הלכות תפילין ומזוזה וספר תורה, הלכות ציצית, הלכות ברכות, הלכות מילה

מפתח להבנת הסדר – נמצא בטעמים שנותן הרמב"ם למצוות מילה במורה נבוכים
7.מורה נבוכים חלק שלישי

פרק לה

חילקתי את המצוות למטרה זאת לארבע-עשרה קבוצות....

הארבע-עשרה

הקבוצה

כוללת את המצוות הקשורות באיסור חלק מן הביאות⁵⁴, והן שמנינו בספר נשים⁵⁵ והלכות איסורי ביאה⁵⁶. כלאי בהמה⁵⁷ כלולות בקבוצה זאת. גם באלה הכוונה למעט את המשגל ולקצץ את אורך זנב תאוות הביאה ככל האפשר⁵⁸, ולא להציב אותה כתכלית כמעשה הבורים, כפי שהבהרנו בפירוש מסכת אבות⁵³. גם המילה⁵⁹ בקבוצה זאת.

פרק מט

המצוות הכלולות בקבוצה הארבע-עשרה הן אשר מנינו בספר נשים¹, ובהלכות איסורי ביאה². כלאי בהמה³ ומצנות מילה⁴ אף הם בקבוצה זאת. כבר הודענו את תכליתה של קבוצה זאת⁵. כעת אתחיל להבהיר את פרטיה....

כן, לדעתי, גם אחד הטעמים למילה⁶⁹ למעט את המשגל ולהחליש את האיבר הזה, כדי שימעיט לעשות זאת ויתאפק ככל יכולתו. יש שחשבו שמילה זאת באה להשלים חסר במבנה-שמבריאה⁷⁰. אבל כל מי שביקש לערער מצא מקום לערער ואמר: "כיצד יהיו הדברים הטבעיים חסרים ויהיו זקוקים להשלמה מבחוץ, מה גם שמתברר שאותה פיסת עור מועילה לאותו איבר?". אין המצנה הזאת באה להשלים חסר במבנה-שמבריאה, אלא להשלים חסר בבריות⁷¹. הנזק הגופני הנגרם לאיבר זה הוא המטרה המכוננת. לא נפגם במילה דבר מן המעשים המקיימים את הפרט ולא בטלה בגללה הולדת הצאצאים. אבל מתמעטות בעטיה סערת-היצר והתאוה היתרה על הדרוש. אין ספק שהמילה מחלישה את כוח הקישוי ולעתים קרובות ממעיטה את ההנאה, מפני שכאשר מטיפים דם מן האיבר ומסירים את המגן שלו בראשית גדילתו, הוא נחלש בלי ספק⁷². החכמים ז"ל אמרו בפירוש: הנבעלת מן הערל קשה לפרוש⁷³. זאת, לדעתי, הסיבה החשובה ביותר למילה. ומי התחיל במעשה זה אם לא אברהם שמפורסם מה שאמרו החכמים ז"ל על צניעותו על סמך דברו: הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את (בראשית י"ב, 11)⁷⁴. יש במילה, לדעתי, עוד עניין אחר, חשוב מאוד, והוא שיהיה לכל בעלי דעה זאת - אני מתכוון למאמיני ייחוד השם - סימן אחד גופני משותף להם, ולא יוכל מי שאינו מהם לטעון שהוא מהם בעוד הוא זר. מפני שהוא עשוי לעשות זאת כדי להפיק תועלת, או כדי להתנקש בחיי בני דת זאת⁷⁵. את המעשה הזה⁷⁶ לא יעשה אדם בעצמו או בילדו אלא מתוך אמונה אמיתית, מפני שאין זאת שריטה בשוק או כוויה בזרוע, אלא דבר שנחשב קשה מאוד מאוד. גם ידועה מידת האהבה ההדדית והעזרה ההדדית הקיימות בין עמים שלכולם סימן אחד, והוא בצורת ברית ואמנה⁷⁷. כך המילה הזאת היא הברית אשר כרת אברהם אבינו על האמונה בייחוד השם. כך כל הנימול נכנס בברית אברהם ומקבל על עצמו את בריתו להאמין בייחוד⁷⁸ (ככתוב): [והקמתי את בריתי ביני ובינך ובין זרעך אחרוך לדרתם לברית עולם], להיות לך לאלהים ולזרעך אחרוך (בראשית י"ז, 7). אף זה עניין חשוב כמו הראשון⁷⁹ כטעם למילה, ואולי הוא יותר חשוב מן הראשון. שלמות המצנה הזאת והנצחתה מתגשמות בכך שהמילה נעשית בגיל הקטנות. בזאת יש שלוש חוכמות⁸⁰. הראשונה - שאילו השאירו את הקטן עד שיגדל, אולי לא היה עושה. השנייה - שאין הוא כואב כמו שכואב גדול, בגלל רכות עורו ובגלל חולשת דמיונו, כי גדול חושב לנורא וקשה את הדבר שהוא מדמה שיקרה, לפני שהוא קורה. השלישית - שהוריו של קטן מקילים בערכו בשעה שנולד⁸¹, כי עדיין לא השתרשה אצל הוריו הצורה הדמיונית המחייבת לאהוב אותו; מפני שאותה צורה דמיונית גוברת רק על-ידי מגע ישיר. היא גדלה עם גדילתו. אחרי-כן מתחילה אותה צורה דמיונית לפחות וגם להימחות. שכן אין אהבת האב והאם את הנולד בשעה שהוא נולד כאהבתם אותו כשהוא בן שנה, ואין אהבת בן שנה כאהבת בן שש. לכן, אילו השאירו אותו שנתיים או שלוש, היה זה מחייב ביטול המילה בגלל חמלת האב ואהבתו אותו. אבל בשעת לידתו צורה דמיונית זאת חלשה מאוד, ובמיוחד אצל האב שהוא המצוה במצנה זאת. המילה היא בשמיני כי כל בעל-חיים חלש מאוד ולח ביותר בשעה שהוא נולד. כביכול הוא עדיין בבטן עד תום שבעה ימים. אז הוא נמנה בין מי שיש להם מגע ישיר עם האוויר. הלא רואה אתה שגם בבהמות הושם לב לעניין זה: [כן תעשה לשורך, לצאנך: שבעת ימים יהיה עם אמו; [ביום השמיני תתנו לו] (שמות

כ"ב, 29). לפני כן הוא, כביכול, נפל. כן הוא לגבי האדם. כעבור שבעה הוא נימול. הדבר הפך קבוע, ולא נתת דבריך לשיעורין⁸². קבוצה זאת גם כוללת את האיסור להשחית את איברי המשגל של כל זכר מבעל-חיים⁸³ מתוך יישום העיקרון של חֲקִים ומשפטים צדיקים (דברים ד', 8)⁸⁴, כלומר איזון כל הדברים. אין להפריז במשגל, כמו שציינו, אבל גם לא להשביתו לגמרי⁸⁵. וכי לא ציווה ואמר: פרו ורבו (בראשית א', 28)? כן אותו איבר נחלש במילה, אבל אין לעקור אותו בכריתה. אלא יש להשאיר את הדבר הטבעי בטבעו ולהיזהר מן ההפרזה⁸⁶. נאסר על פצוע דכא⁸⁷ וכרות שפכה (דברים כ"ג, 2)⁸⁸ לשאת ישראלית⁸⁹, מפני שאלה נישואין פסולים, נישואי שווא. זיווג זה גם ייהפך למכשול לה ולמבקש אותה. זה ברור מאוד.

עיינו במצוות מילה במקרא:

בראשית יז א-טו כג – כז

שמות ד' כד – כו

יהושע ה א – יג

על מילת בנו של משה ראו המדרש הבא:

8. תלמוד בבלי מסכת נדרים דף לא עמוד ב

גמ'. תניא, ר' יהושע בן קרחה אומר: גדולה מילה - שכל זכיות שעשה משה רבינו לא עמדו לו כשנתרשל מן המילה, שנאמר: + שמות ד + ויפגשהו ה' ויבקש המיתנו. אמר רבי: ח"ו שמשה רבינו נתרשל מן המילה, אלא כך אמר: אמול ואצא סכנה היא, שנאמר: + בראשית לד + ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים וגו'. אמול ואשהא שלשה ימים, הקב"ה אמר לי + שמות ד + לך שוב מצרים! אלא מפני מה נענש משה? מפני שנתעסק במלון תחלה, שנאמר: + שמות ד + ויהי בדרך במלון. רשב"ג אומר: לא למשה רבינו בקש שטן להרוג אלא לאותו תינוק, שנאמר: + שמות ד + כי חתן דמים אתה לי, צא וראה מי קרוי חתן? הוי אומר: זה התינוק.